

Fin [Suomi¹] “Şehirciliği”: *Mekan, Planlama ve Tasarım*

Şehir Plancısı,
Kentsel Tasarım
Uzmanı;
Araş. Gör.,
ODTÜ Mimarlık
Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Olgu ÇALIŞKAN

ABSTRACT

Finnish [Suomi] Urbanism: Space, Planning & Design

The main motivation of the article is to illuminate the contemporary Finnish urbanism by means of clarifying the prominent physical planning and design preferences, discourses and principles in practice. Through such an exposition, we try to learn from Finnish urban experience and reach some generalizations in terms of universal planning and design principles, which can especially be applicable in the Turkish urban context. While doing it, we refer the historical background of the urbanization process in Finland as an original case in Europe. Since Finland represents a quite different profile socially, politically and economically as a Nordic country in the European Union; it is worth (re)considering the Finnish mode of thinking on ‘urbanism’. Behind the stylistic and refined urban space structure in Finnish cities, there is this unique [suomalainen] paradigm of urbanism, which is not considered as a solely quantitative issue but primarily as a qualitative one. There is no doubt that, such a perspective is not a ready-made professionally created end-product in Finnish case, rather it is a result of a socio-historically constructed ideology on urban space, which has evolved only through the last century.

Before, discussing about today’s urban agenda in Finland, an overall profile on Finnish urbanism will be given. Then, the institutional framework of Finnish urban planning system will be evaluated regarding the main principles during the process of space production and transformation. Finally, an overview of the national urbanization strategies will be carried on via the major urban projects in Helsinki, the capital.

Bu yazı ile, Uluslararası Konut ve Planlama Federasyonu’nun (IFHP) her yaz Finlandiya’nın farklı kentlerinde düzenlediği çalıştayların onbirincisi olan “Varolan Kent Peyzajı İçin Kentsellik” temalı çalıştay programı içerisindeki çok sayıda mesleki alan gezileri ve sunuşlar sonrasında ortaya çıkan izlenim ve bilgi birikimini Türk kent plancıları ile paylaşmayı amaçlanmaktadır. Yazıda, Fin şehirciliğinin mekan üretimindeki temel tasarım tercihleri,

özgün planlama yaklaşımlarına göndermelerle tartışılmaktadır. Bu amaçla, Fin şehirciliğinin tarihselliği ve bu tarihsel arka planın çağdaş Fin şehirciliğinde biçimlendirdiği ilkesel duruş farklılıklarını irdeleyeceğiz. Bu çerçevede, genel bir bağlamsal tanımın ardından, Fin şehirciliğinin kurumsal yapısını ve bu yapının fiziksel mekandaki yansımaları başkent Helsinki üzerinden, beş ayrı kentsel proje tanıtımı ile ortaya koymaya çalışacağız.²

¹ Suomi, Fince’de Finlandiya anlamına gelen terim.

² Metnin son okumasını yapan Doç. Dr. Çağatay Keskinok ve Özlem Çelik’e teşekkürler.

Finlandiya ve Şehirciliği: Genel Görünüm

Finlandiya: Avrupa'nın kuzeybatısında Botni ve Finlandiya Körfezi ile çevrili, yaklaşık beş milyon ülke nüfusuna sahip; üçte ikisinin orman, onda biri sulak alan /göllerden oluşan; kilometrekareye 15 insanın düştüğü (Türkiye için bu rakam 93); özellikle kuzeyinde yazın yaklaşık on hafta güneşin batmadığı, kışın ise sekiz hafta görünmediği; yüzlerce yıl İsveç, daha sonra Rusya egemenliği altında kalıp 1917'de bağımsızlığına kavuşan; geçmişte gemi yapımı ve ağaç işlerinde, bugün ise NOKIA ile iletişimde dünya liderleri arasında olan; kişi başına ulusal gelirin 27 bin Dolar olduğu ve dünyada intihar oranının en yüksek olduğu; yaşamın her alanın toplumsal kurallar dahilinde işlediği, buna karşın bunun özgürlükçü demokrasi karşıtı bir durum olarak algılanmadığı bir ülke...

Finlandiya Avrupa Birliği'ne üye üç İskandinav ülkesinden biri. Bu yanı sıra AB'nin alışılmış ülke profiline sahip olduğu söylenemez. İskandinav sosyal demokrasisinin bugün dahi ulusal siyasa üzerinde etkinliği tartışılmaz düzeyde. Küreselleşmecilerin modasının geçtiğini ilan ettiği 'refah devleti', Finlandiya'da salt plancıların değil; sokaktaki insanın da en az NOKIA kadar övünç kaynağı.. AB içerisinde Finlandiya, yurttasından kişi başı en yüksek oranda gelir vergisi alan ülke. Buna karşın, bununla ilgili herhangi toplumsal bir muhalefet yok. Çünkü toplanan vergilerin ülke genelindeki sosyal politikaların da kaynağı olarak yine doğrudan topluma/bireye dönmektedir. Bu sosyal politikalardan payını en fazla alan alanlardan biri de şehircilik. Köklü bir modern planlama geleneğine sahip Finlandiya'da kentsel mekan ve altyapı üretimi her dönem toplumsal politikaların en önemli gündem maddesi olagelmıştır.

Finlandiya kentselliğinin bugün geldiği nokta, köklerini 13. yy.a kadar dayandırmakta. Ortaçağ kent dokusu bugün yalnızca üç dört kasaba merkezinde okunaklı olmasına karşın Helsinki'de izini sürebileceğiniz en eski doku 1800'lü yıllara ait. Bunun nedeni, kentin 16. yy.da kurulmuş olmasına karşın ilk ciddi kentsel dönüşümü, özerk bir ülke başkenti olmasıyla birlikte neo-klasik üsluptaki ızgaranın inşası ile yaşamış olmasıdır. İsveç'in Finlandiya üzerindeki emperyal etkisi ise kentsel anlamda 17. yy.da başlar ve merkantilist ekonomi, kentleri Rönesans ızgara dokusu ile donatan yeni

Resim 1: Havadan Helsinki (Kaynak: Google Earth, 2005)

Resim 2: Alman mimar Engel'in tasarladığı Katedral, Senato Meydanı (1840'lar) ve çevre çeper-bloğun ürettiği ızgara doku (Kaynak: Helsinki City Planning Department, 2000: 4)

Küreselleş-
mecilerin
modasının
geçtiğini ilan
ettiği 'refah
devleti',
Finlandiya'da
salt plancı-
ların değil;
sokaktaki
insanın da en
az NOKIA
kadar övünç
kaynağı..

PLANLAMA
2005/3

Resim 3: Fin kentinin doku tipolojisindeki dönüşüm (Kaynak: Ministry of Interior, 1983: 49)

Resim 4: Kuzeyin Beyaz Kenti 1877. –Oskar Kleinh- (Kaynak: Helsinki City Planning Department, 2000: 12)

Resim 5: 1841 Kent planı ve ızgara doku (Kaynak: Helsinki City Planning Department, 2000: 12)

estetik bir statüye kavuşturur. Kendini 20 yy'ın başlarına kadar yenileyerek yeniden üreten ve günümüzün 'çeper-blok'unu yaratan düzen, birçok Avrupa kentinde olduğu gibi bu düzendir (Ministry of Interior, 1983: 69-70). (bkz. Resim 2 ve Resim 3)

Helsinki'ye 'Kuzeyin Beyaz Kent'i denmesinin nedeni, Rus egemenliği altında iken Çar 1. Alexander'ın kenti ikinci bir St. Petersburg yapma ideali ile önceki ahşap dokuyu beyaz sıvalı taş yapılarla dönüştürmesi ve Helenistik tarzda bir kent imgesi oluşturması olmuştur. Yine bu dönemde yapılan katedral ve kamu yapıları, büyük meydanları ile birlikte neo-klasik kent biçim ve biçimini yaratmıştır. Endüstri Devrimini 1860'lardan itibaren yaşayan kentte konut dokusu,

2. Dünya Savaşı'na kadar süren dönemde neo-klasik dönem ahşap ve taş mimariden, 4-6 katlı tuğla konut tiplerine doğru değişime uğramıştır. Bu dönüşüm, 1917 Sovyet Devrimi sonrasında bağımsızlığına kavuşan bir ülkenin başkenti için yapılan ana planlarla desteklenmiştir. (Helsinki City Planning Department, 2000: 11-13)

Finlandiya'da mekansal planlamayı "şehircilik"³ boyutuna taşıyan, planlamanın niceliksel boyutunun yerini birçok batılı ülke pratiğinden farklı olarak niteliksel olana bırakmış olmasıdır. Bu bakış açısındaki en temel vurgu, mekansal anlamda miktara yönelik kaygıların yerini, tasarıma yönelik kentsel kalite arayışıdır. Bu elbette kolay ve kısa bir süre içinde olmamıştır. Görece geç kentleşen ülkelerden biri olarak Finlandiya, 2. Dünya Savaşı sonrasında özellikle 1970'lerin başında kuzey kırsal alanlardan İsveç'e ve güney kentsel merkezlere yoğun göç ile baş etmek

Resim 6: Tipik üç ayrı Fin kentsel yerleşim biçimi: Yoğun merkez-çekirdek doku, modern altkent konut dokusu ve düşük yoğunluklu ayrı ve sıraevler konut dokusu (Kaynak: Helsinki City Planning Department, 2000: 23)

³ Yazının başlığına da yansıyan buradaki 'şehircilik' vurgusu için bkz: Günay, B., 2003 "Şehircilik: Bir Kültür Ürünü Üretme Sorunsalı", Şehircilikte Reform, TMMOB Şehir Plancıları Odası ve Mersin Üniversitesi: Ankara, sf. 1-17

Resim 7: Çağdaş Fin mimarisinden örnekler (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

zorunda kalmıştır. Bu dönemde kentsel nüfustaki artış %50'yi bulmuş; yeni yerleşim alanlarının hızlı inşası, varolan kent merkezlerinden kopuk, ama kentsel hizmetler açısından onlara bağımlı 'uydu kentleri' beraberinde getirmiştir. 1980'lere gelindiğinde geniş coğrafyaya yayılmış dağınık yerleşim deseni ile artan otomobil bağımlılığı, yaygın kentsel altyapının artan yapım ve bakım maliyetleri ile yalıtılmış yaşam çevrelerinin neden olduğu sosyal sorunlar planlama gündemindedir artık. Bu anlamda 80'lerin ortaları, söz ettiğimiz kırılmanın yaşandığı dönemdir artık. Nüfus artış hızının da sabit duruma geldiği süreç ile birlikte yaratılan çevrenin niteliği sorunsal birincil derecede önem kazanmıştır. İşte bu dönemde yeni yerleşimlerin varolanlarla bütünleştirilmesini amaçlayan 'derişik kent' (compact town) siyasası, bugün de etkisini koruyan ve yeniden üretilen şehircilik ilkesi haline gelmiştir. (Ministry of the Interior, 1983: 5-9; Ministry of the Environment, 1996: 33-36)

Bugün geline nokta Helsinki kadar diğer Fin kentlerinde de üç temel konut alanı tipi görülmektedir: Merkezde avlulu, 5-6 katlı yoğun; altkentlerde nokta blok ve küme tipi orta yoğun çok katlı; ve çeperde az katlı, ayırık ve bitişik nizam, bahçeli geleneksel ahşap konut dokusu. Bu dokuya alternatif konut tipi ise çelik ve betonun

Resim 8: Alvar Aalto: Fin kültürünün ürettiği en büyük marka. Nokia'dan sonra bile (Kaynak: www.allscandinavia.com ve kişisel belgelem, 2005.)

ağırlıklı olduğu, yer yer ahşapla çeşitlilik kazanan çok katlı konutlardan oluşan sokak ve küme yaratıcı derişikliğe sahip yeni konut alanlarıdır. Bu alanlardaki yapı biçemi, 'yeni-modern' alternatif arayışlara olanak sunan çağdaş Fin mimarisinin göstere alanları konumundadır.

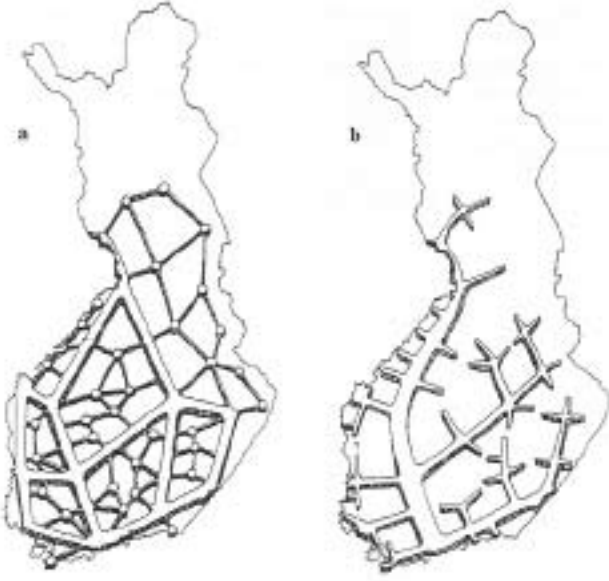
Fin mimarisi konusunda Alvar Aalto'dan (1898-1976) söz etmemek olanaksız. Finlandiya dışında yetiştirdiği tasarımcı ile bu denli bütünleşen, yarattığı stili bu derece içselleştiren bir ulus var mıdır bilinmez ama; Finler üzerinde 'Aalto Etkisi' –Aalto-Effect⁴– çok açık bir biçimde gözlemlenmektedir. Bunun nedeni, sanırız Aalto'nun sanılanın aksine yalnızca bir mimar olmaması, yaşamı boyunca mobilya tasarımından, kent (hatta bölge) planına kadar tasarımın ve mekan / nesne

Finlandiya dışında yetiştirdiği tasarımcı ile bu denli bütünleşen, yarattığı stili bu derece içselleştiren bir ulus var mıdır bilinmez

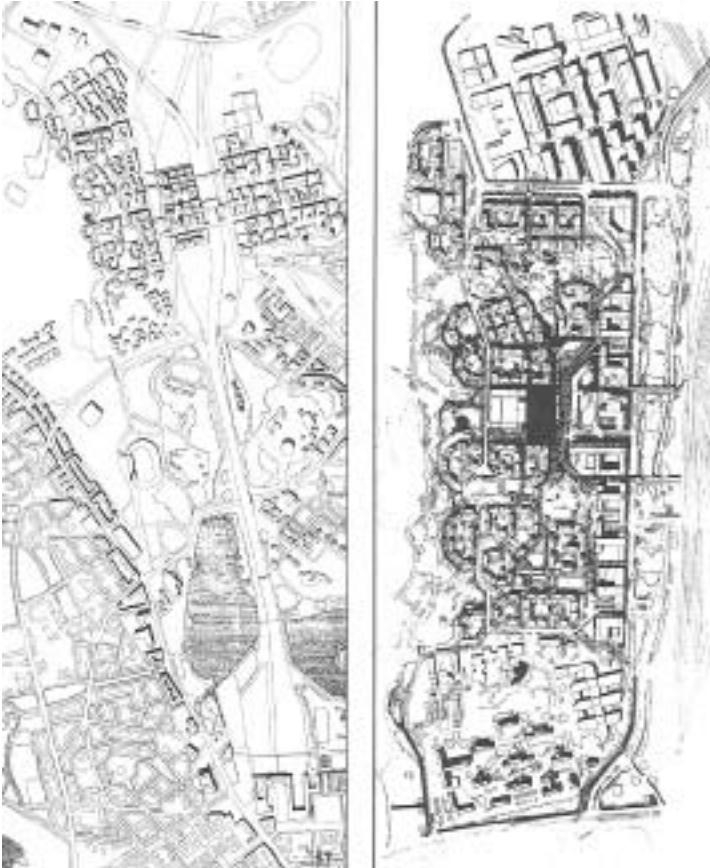

Resim 9: Alvar Aalto tasarımlarından Finlandiya Salonu, Synatsalo Kent Salonu, Helsinki Teknoloji Üniversitesi Merkez Binası/ Jyväskylä Üniversitesi Konferans Salonu Binası (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

⁴ Deyiş, şehir plancısı Mustafa Gönen'e aittir.

Resim 10: Yapılaşmış çevreyi (yapıyı/biçimi) ülke ölçeğinde düşünebilmek: J. Manty; ‘Olası Finlandiya -A Possible Finland- (Kaynak: Manty, J., 1999: 86)

Resim 11: 80'lerden Ayrıntılı Plan örneği: Pasila kentsel gelişimi, Helsinki (Kaynak: Ministry of Interior, 1983: 41)

kurgusunun her alanında yer almış olmasıdır. Ürettiği, doğayla bütünleşen, boşluğu kütlelerin içine sızdıran modern biçem, doğayla kentselliği bütünleştirmiş Fin yaşam biçimi ile son derece uyumludur.

Fin Şehirciliğin Kurumsal Yapısı ve İlkeselliği

Beş ana bölge ve il düzeyinde on iki ayrı kentsel merkeze ayrılan ülke bütününde fiziksel planlama süreci ve düzeneği, 1960’larda olduğu gibi bugün de en üst ölçekte “Ulusal Fiziki Plan”la tanımlanmaktadır. Bakanlıkça hazırlanan bu planlar bölge düzeyinde illerin Bölge Planlama Kurumları’nca hazırlanan “Bölgesel Plan”larla uygulama aşamasına geçmektedir. Avrupa’nın kamu yönetimindeki özerk kent ‘City’ geleneği Finlandiya’da egemen olduğunda “Kent Ana Planları” (master plan) belediyelerin planlama birimlerinde üretilmektedir. ‘Kent Planlama ve Kentsel Tasarım’ birimleri, iki düzeyde plan üretmektedir: Yerel Ana Plan (local master plan/general plan) ve Yerel Ayrıntılı Plan (local detailed plan/town plan). Yerel Ana Plan ile kentsel yapı, arazi kullanımı, yeni yerleşim alanlarının konumları ve proje alanlarına yönelik kararlar üretilirken; Ayrıntılı Plan’lar ile yapılaşma hakları, yapı tipi ve konumları, biçimleri ve görünüşleri, kentsel ve doğal peyzaj değerleri ile kodlanmakta ve denetlenmektedir. Bu iki plan birbirini bütünlerken planlama ile tasarım arasındaki köprü de farklı uzman kadroların bir aradalığı ile sağlanmaktadır (Sandelin, 2005; Ministry of Interior, 1983).

İlginç olan, Ayrıntılı Plan’ların ayrıntı düzeyidir. Bu planla yapılaşma **biçimi** kadar (hacimsel ilişki, kütsel konumlanış vb.), yapının malzemesi, rengi ve hatta kapı-pencere oranlarına kadar yapılaşma **biçemi** de denetlenebilmektedir. Bunlar, her belediyenin kendince belirleyebileceği kadar değişken de değildir. Burada ülke bütünündeki ‘uyum’ ve ‘dengeyi’ sağlama amacıyla, İçişleri Bakanlığı’nın (Ministry of Interior) hazırladığı üst-ölçek kodlar devreye girmektedir. İlginçtir ki bu durum, mesleki anlamda tasarımcılar tarafından herhangi bir biçimde yaratıcı özgürlüğü karşısına alan bir kısıtlama olarak görülmemektedir.

Kent Planlama ve Kentsel Tasarım Ofisi’nin yanı sıra, Sokak Peyzajı (Cityscape Committee) ve Sokak Adı (Street Name Committee) olmak

üzere iki ayrı kurul planlama birimi ile eşgüdümlü çalışmaktadır.

Plan üretimi aşaması, bütünde 16 ana ve 180 alt aşamalı uzun ama verimli bir süreçten oluşmaktadır. Plan, ortaya çıktıktan sonra doğrudan kent meclisinin onayına sunulmamakta, ayrıntılı bir 'Etki Değerlendirme' (impact assessment) aşamasından geçmektedir. Değerlendirme, çevresel ve ekonomik olduğu kadar (doğal çevre, flora, fauna, enerji, trafik vb.) kentsel peyzaj, doku ve estetik gibi başlıkları da içermektedir (age). Bu, planda yapıları çevre üzerindeki kurumsallaşmış duyarlılığın bir göstergesidir.

Planlama sürecinde 'katılım', fetişleştirilen ve uygulama sürecini tıkayan saf 'sivil' bir kavram olarak değil; kamunun öncülüğünde uygulanan demokratik karar alma modeli olarak yaşama geçirilmektedir. Dönüşüme konu olan alandaki tüm paydaşlar, kamu otoritesi olarak planlama kurumunun ortaya koyduğu uzgörü çerçevesinde bir araya gelmekte ve kamusal yarar kavramı somut olarak uzlaşılan bir ilke olarak mekanın üretimine yansımaktadır. Aslında, bu sürecin mekandaki yansıması salt ilkesel olanı belirlemekte, aynı zamanda fiziksel olana da nitelik kazandırmaktadır. Buna karşın, mekandaki denetim, fiziksel çevrede dışardan hemen algılanabilir bir standartlaşmaya ve tipleştirilmeye yol açmaktadır. Tıpkı bugün, Fin plancı ve mimarların tartıştığı gibi bu durumu olumlu ve olumsuz iki farklı biçimde değerlendirebiliriz. Nitekim, kamunun yapılaşma ilkelerini bu denli açık biçimde belirlediği bir kentsel çevre, kimileri için tek biçimli ve hatta tekdüzedir. Kendi içinde sürprize, kendiliğinden (spontane) farklılaşmalara izin vermiyor oluşu nedeniyle bir bakıma 'kentsel' bile sayılamaz.. Bir başka görüşe göre de bu, Fin modernizmini biçimsel ve biçimsel ayakta tutan şeydir. Mekan üzerinde sıkı bir kamu denetiminden vazgeçmek Fin kentselliğinden taviz vermek ve kimliksizleşme anlamına gelecektir. Düzensizliğin düzen olarak içselleştirildiği, farklılığın kirlilik yarattığı, alaturka liberalizmin egemen olduğu bir ülke plancısının mesleki anlamda tercihini hangisinden yana koyacağı ise açıktır sanırız.

Kentsel mekandaki planlı denetimi sağlayan iki ana unsur, üst ve alt ölçekte kendini göstermekte-

dir. Ulusal ölçekten başlayan denetim, kamunun kentsel arazi stokunu elinde bulundurması sayesinde uygulama şansı bulmaktadır. Helsinki'deki tüm yeni gelişim alanlarında yerel yönetimin (Kent) arazi mülkiyetinin bütününe sahip oluşu ve yerleşik alan dışında da her geçen gün kamu arazisi stokunda artışa gidilmesi, Helsinki Kent Planlama Ofisi'nin övünçle anlattığı bir gerçek idi (Olin, 2005). Kamusal arazi stokunun varlığı, spekülasyon gelişmeyi engellediği gibi uygulamada ilk maliyetleri kamu yararına aşağı çekme olanağı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, yukarıda değindiğimiz mekansal standartlaştırma olanaklı hale gelmektedir. Nitekim, 'Ayrıntılı Plan'ların tamamına yakını belediyelerin kendi plancı/tasarımcı kadrosu tarafından üretilmektedir. Ayrıntılı planlar üretildikten sonra üstlenici firmalar inşaat sürecine tüm bu tasarım ilkelerini ve maliyetlerini kabul etmektedir.

Bir diğer plan elde etme yöntemi ise yarışmalar- dır. Ancak yarışmalarla seçilen projelerde ortak yön, öncül olarak belirlenen tasarım ilkelerinden taviz verilmemesi. Bu anlamda yarışma projeleri ile kamu plancılarının tasarımları arasında içerik ve biçim açısından büyük farklar görülmektedir. Gelişmeye açılan yeni kent arazilerinde farklı nitelikteki tüm yapılar mimari tasarım ile elde edilmektedir.

Finlandiya genelinde daha fazla olsa da, Helsinki'de ortalama konut büyüklüğünün 75 m² ve kişi başına düşen kapalı iç-mekanın 33 m² olduğu düşünüldüğünde ülkemizde hızla artan konut büyüklüğünün ulusal gelirimize oranla ne denli lüks tüketim niteliğinde olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır.⁵ Helsinki'deki küçük konut dairelerden oluşan derişik kentsel dokunun alt kademe yerleşimlerde geçerli olmadığını görmekteyiz. Birçok kasabada bugün hala geniş alana yayılan, tek-aile konut tipine dayalı, doğal alanla bütünleşmiş düşük yoğunluklu geleneksel Fin şehirciliğinin yeniden üretildiğini görmekteyiz. Bu, Finlandiyalı plancı D. Gordon'un adlandırdığı gibi bir anlamda 'özelleştirilmiş toplum'un (privatized society) özgün Fin yorumudur (Gordon, 2005).

Helsinki'nin yoğun kent dokusunun sağladığı bir dizi olanağın arkasında salt yoğunluğun kendisi değil; ama birçok Avrupa ülke kenti ile karşılaş-

Planlama sürecinde 'katılım', fetişleştirilen ve uygulama sürecini tıkayan saf 'sivil' bir kavram olarak değil; kamunun öncülüğünde uygulanan demokratik karar alma modeli olarak yaşama geçirilmektedir

⁵ Helsinki'de konut stoğunun yalnızca %8'inin dört kişilik ailelere göre olduğu belirtmek gerekir. Geri kalanı ise tek kişi yada çiftlerin yaşayabileceği büyüklüktedir.

Resim 12: Helsinki’de kentsel yeşil alanların dağılımı (Kaynak: Helsinki City Planning Department, 2000: 20)

Resim 13: Helsinki merkezindeki Esplanadi kent parkı ve Olimpiyat Stadyumu’nun da bulunduğu ‘Central Park’ (Kaynak: kent posta kartı)

tırdığımızda özellikle son elli yıldır kararlı bir biçimde sürdürülen şehircilik politikaları olduğu görülmektedir. Nitekim, kentsel yoğunlukla toplulaşımın uyumlu birlikteliği sayesinde kentiçi toplam yolculuğun %75’i metro, tramvay ve otobüs filoları ile yapılmaktadır. Bu yoğunluk, dolu-boş oranında sürdürülebilirlik ölçütleri ile %35 düzeyinde açık alanların varlığı ile sonuçlanmaktadır. Fin plancılar şunu özellikle vurgulamaktadırlar ki, söz konusu açık alanların hepsi (Londra’daki yeşil kuşak ağırlıklı yeşil alanlardan farklı olarak) ‘aktif’ ve sürekli kullanılabilir nite-

Resim 14: Helsinki kent merkezindeki bisiklet parkı ve merkezin her noktasına ulaşan bisiklet yolları (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

liktedir Bunların çoğu, doku içine sızmış parçalı ve büyük ölçü/ölçeklerde değildirler. Herhangi bir konut alanından en yakın rekreatif alana ortalama uzaklık 400 metre. (Gordon, 2005) Bu anlamda sıkça gönderme yaptığımız ‘kuşak’ ya da ‘kama’ tipi kent yeşil alan yapısına göre çok daha ‘sürdürülebilir’ niteliktedir.⁶ Toplulaşım ve açık alanlar sistemi bir arada, yoğun kent dokularına atfedilen ‘hava kirliliği’ problemini ortadan kaldırmaktadır. Helsinki bugün, AB ülke başkentleri içinde hava kirlilik düzeyi en düşük olanıdır.

Helsinki’deki derişik kentsel biçimin sağladığı bir diğer somut üstünlük ise, merkezi ısıtmadır. Kentin bütününde yapıların %93’ü, bölgesel merkezi ısıtma sistemleri ile birim başına düşük maliyette ısıtılmaktadır. Bu oran Oslo’da %12, Londra’da ise sadece %3’tür. Bu anlamda Helsinki, kentsel altyapısı en gelişmiş Avrupa kentlerinden biridir. Kentin altı, elektrifikasyon ve ısıtma sistemini taşıyan çift borulu uzunluğu 200 kilometreyi bulan granit tüp ve tünellerle örülüdür (age).

Kentsel açık alanları canlı tutan unsurlarından biri de tüm kente yayılmış ve toplam uzunluğu 100 kilometreyi bulan bisiklet yollarıdır. Kent merkezi ve yakın çevresinde araç trafiğinin ortalama hızı yer yer yirmi metre arayla yerleştirilmiş hemzemin yaya geçitleri ile saatte yaklaşık 30 kilometredir. Bu durum, kent merkezine yaya ve bisikletle erişilebilirliği ciddi bir biçimde artırmaktadır.

‘Avrupa’nın En İyi Toplulaşım Ödülü’ne sahip kentte farklı ulaşım biçimlerinin belli odalarda çakışması, toplulaşımın verimli işleyişini sağlayan en önemli unsurdur. Yeni bir kentsel alanın yerleşime açılması önündeki birincil koşul ise kamusal erişim (public access) şartını yerine getiriyor olmasıdır. Böylece, metropoliten ölçekte işletim maliyetleri düşük bütünleşik bir kentsel yapı ortaya çıkmaktadır.

İstanbul ve birçok kıyı kentimizde gerçekleştiremediğimiz kıyıya kamusal açık alanlarla etkin erişim Helsinki mevcut kent ve yeni yerleşim alanlarında öncelikli tasarım ilkesidir. Kentte yıllar yılı uygulanan kıyı dönüşüm ve rekreasyon projeleri ile etkin bir biçimde kullanılan kentsel

⁶ AOÇ gibi kentin ortasında etkin kullanım dışında kalmış yeşil alanı ve kent içindeki tüm atıl açık alanları da hesaba katarak ‘Avrupa’nın kişi başına ortalama en fazla yeşil alanına sahip kentiyiz’ açıklamasını defalarca yineleyen Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin ‘kentsel’ yeşil alan konusunda Helsinki örneğinde öğrenmesi gerekenler olduğunu düşünüyorum.

kıyı uzunluğu 220 kilometreyi bulmuş durumdadır (age). Bu rakam, toplam nüfusu 80 Bin'i bulmayan bir kent için çok yüksek bir mekan standardı sunmaktadır.

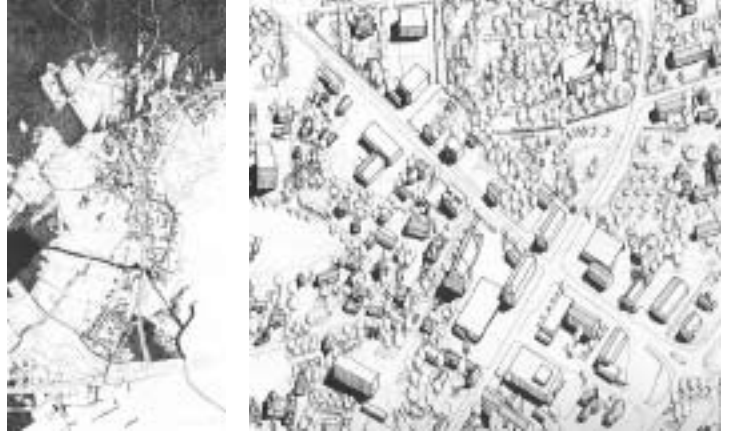
Bir diğer önemli nokta, Fin şehirciliğinin kuramda ve pratikte koruma olgusuna çok yabancı olmasıdır. Kurumsal anlamda koruma/restorasyona yönelik herhangi bir planlama birimi olmadığı gibi, yüksek öğretim düzeyinde bu konuda herhangi bir eğitim verilmemektedir. Bunu iki nedene bağlayabiliriz: Birincisi, Fin Kenti kıta Avrupa'sına kıyasla çok genç ve yapı stoku, korumaya gereksinim duymayacak kadar diridir. İkincisi, ülkede yapı malzemesi (özellikle granit) ve işgücü ucuz olduğundan, yık-yap birçok durumda varolanı korumaktan daha ekonomik olabilmektedir. Buna karşın ülkenin tarihsel sanayi kültürü, kentsel dönüşümün yaşandığı alanlarda kentsel belleği yitirmemek adına özenle korunmaktadır. Buna yönelik 'iz'ler tüm sanayi-sonrası dönüşüm alanlarında okunabilen tasarım öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fin mekan planlama geleneği, salt kentsel alanları değil, kırsal alanlarda 'Town and Country Planning' anlayışı içinde kırsal yerleşimlere 'biçim verme'yi de içermektedir. Aştığımız anlamda kırsal bir nitelikte olmasalar da Fin köylerinde planlama düzenlemeleri, mekan altyapı ve arazi kullanımından, yapı boyutu, rengi ve malzemesine kadar denetleyebilmektedir (bkz. Resim 16).

Helsinki Kentsel Gelişim Stratejisi

Helsinki, Finlandiya'daki tüm ülke nüfusunun üçte ikisinin yaşadığı en büyük üç kentsel yığılmadan biri olup; %1.5 ile şu anda Avrupa'nın en yüksek yıllık büyüme oranına sahip kentidir. Kestirimler kentte 2020-30'a kadar yılda ortalama 3500 yeni konuta gereksinim duyulacağını göstermektedir (UIA Group Habitat, 2005: 4).

Buna göre Kent (City), yaklaşık on dört ayrı gelişim alanı belirlemiş durumdadır. Resim 17'deki planda, doğu uçtaki alan, şu an kentin içinde kalan limanın taşınacağı yeni alanı göstermektedir. Yeni gelişim alanlarının birçoğu bugün, liman, sanayi ve askeri alanlardan oluşmaktadır. Dönüşüm sonucu 660 hektarlık yeni kentsel alan varolan kent yapısına kazandırılmış olunacaktır (age).

Resim 15: 1980'lerden 'Köy Restorasyon Planı': Amaç, kentsel hizmet sunumu ile özgün fiziksel karakter arasında uyumu yakalamak (Kaynak: Ministry of Interior, 1983: 69-70)

Resim 16: Kentselleşen kırsal alanda konut projesi (Kaynak: National Housing Board, 1983: 24)

Resim 17: Helsinki 2002 Ana Planı: Kentsel gelişim ve yeniden dönüşüm alanları (Kaynak: Helsinki Kent Planlama Ofisi)

Fin Kenti
kıta Avrupa'sına
kıyasla çok
genç ve
yapı stoku,
korumaya
gereksinim
duymayacak
kadar diridir

**PLANLAMA
2005/3**

Resim 18: Jatkasasaari proje alanı: Bugünkü durum ve dönüşüm sonrası yapılaşma düzeni (Kaynak: City Planning Department, 2004)

Bu gelişimi yönlendiren 2002 tarihli Ana Plan ‘sürdürülebilir yoğunlaştırma’yı kendisine ilke edinmiştir. 80’lerden bu yana, etkin olan ‘Derişik Kent’ modeli bugüne, ulaşım-arazi kullanımı bütünlüğü ilkesi ile taşımış, yaratılan ulaşım ağı, sonrasında odaklarda yoğun yapılaşma ile desteklenmiştir. Mevcut dokuda yer alan boşluklarda yapılaşma özendirilirken, tarihsel dokunun bundan zarar görmesinin önünde geçici önlemlere önem verilmiştir. (Ministry of Interior, 1983). İlginç olan şu ki, tarihsel olarak coğrafyaya yayılmış bir yerleşim biçimine alışmış Finlandiya halkı çok daha ‘kentsel’ bir yaşam biçimi öneren yoğun konut dokusu ve onun projelerini benimsemektedir⁷. Yaratılan yeni konut dokularının ortak özelliği ‘orta-az katlı, yüksek yoğunluk’ (medium-low rise, high density) yaklaşımını yeniden üretiyor olmalarıdır. Bunun nedenlerinden birinin 1970’lerde Fin modern şehirciliğinin ürettiği toplu konut yerleşimlerine ‘yeni şehirciliğin’ yaşayan bir seçenek sunuyor olması gerçeği olarak değer-

lendirilebilir. Bununla birlikte ‘yaşayan’ ifadesini kullanırken ikinci bir kez düşünmekte yarar var. Nitekim, son dönemlerde planlı gelişen konut alanları içindeki ortak alanlarda ve kamusal açık alanlarda değil mekanı dolduran bir kalabalık; insan görebilmenin güçlüğünü yaşamakta. Bu anlamda, yaratılan mekan kalitesi ile mekanı kullanan insan yoğunluğunun ters orantılı olduğu saptaması yapılabilir.

Buna karşın Fin plancılar, bu stratejiden vazgeçecek gibi görünmemektedir. Planın yeni yerleşimlere yönelik yoğunlaştırma temelli ana hedefleri ise şunlardır:

- Canlılığa gereksinim duyan kent merkezi ve çeperinin birlikte ele alınması,
- Herbiri 5000-15.000 nüfusu besleyen on ayrı kentsel alanın özgün kimliklere sahip olması,
- Alanın bütünü %49’unun yeşil alanlara ayrılması,

Resim 19: Tasarım alanının kütle düzenini gösterir maket ve plan (Kaynak: City Planning Department, 2004 ve kişisel belgelem, 2005)

⁷ Helsinki nüfusunun %85’inin apartman bloklarında yaşadığı düşünülürse bu tercihin ardındaki neden anlaşılabilir.

Resim 20: Dönüşümünü tamamlamış Ruoholahti konut bölgesi (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

- Toplam ulaşımın %70-80'inin toplulaşıma dayalı olması,
- Alanlar içindeki mevcut yapılarda çatı katı eklemeleri ve konut dışı eski yapıların konuta çevrilmesi yoluyla yoğunlaştırma,
- Yoğun ve kentsel yaşam alanlarının doğal alanla etkileşim halinde olması ve olanaklar ölçüsünde ahşaba dayalı geleneksel Fin konut mimarisi (age).

Jatkasasaari, kent merkezine uzaklığı 2.5 km olan 90 hektarlık alan bugün, ülkenin en büyük limanı konumundadır. Limanın 2008 yılında kentin dışına taşınması ile birlikte, 15.000 kişilik bir konut alanıyla 6.000 kişiyi istihdam edecek işyeri mekanlarının bir aradalığına dayalı karma kullanımlı kentsel gelişim bölgesinde, merkezde 6-7 katlı yoğun ve kıyıda düşük katlı az yoğun yapılaşma hedeflenmektedir. Tasarımın kütle yapılandırılması (konfigürasyonu) denizden gelen rüzgarı önleyerek ara-iç açık alanları rahatlatır niteliktedir.

İçinde NOKIA ofis bloklarını da içeren Ruoholahti bölgesi, gelişimine daha önce başlayarak liman alanındaki dönüşüme hız vermiştir. 1990'ların başında açılan kentsel tasarım yarışması ile alanın tüm tasarım ayrıntılarını belirlemiştir. Alanın tasarımı ise yarışmayı kazanan ve tasarım eğitimi almamış bir grup gence aittir. Nitekim, Finlandiya'da kentsel tasarım yarışmalarının şartnamelerinde, katılımcıların profesyonel mimar ya da planıcı olmaları beklenmemektedir. Ruoholahti konut bölgesinin en başarılı yanı ise su kıyısı olup, yaklaşık yüz metre arayla yer alan dört ayrı yaya köprüsü⁸ ve ayaklarında yaratılan platformlar alanın karakteristik öğeleri niteliğindedir.

Resim 21: Arabianta: Gelişim plan şeması (Helsinki City Planning Department: 1998: 7)

Yapımına 1998'de başlanan ve 2013'te tüm etaplarıyla tamamlanması düşünülen **Arabianta**, yaklaşık 40 hektarlık kıyı parkı ile birlikte 7000 kişiyi barındıracak 85 hektarlık yeni konut bölgesi, kentin doğu kıyısında yer almaktadır. Parkın hemen hemen bütünü kıyının ıslahıyla yeniden kazanılmıştır. Konut alanı tasarımının temel kaygısı ise, kıyı yerleşimi ile deniz arasındaki görsel

Finlandiya'da kentsel tasarım yarışmalarının şartnamelerinde, katılımcıların profesyonel mimar ya da planıcı olmaları beklenmemektedir

⁸ Fin tasarımcıların özeleştirisi olarak kabul ettikleri gerçek, köprü mimarisinde çok başarısız olduklarıdır. Bu nedenle Jatkasasaari'nin kuzey batı girişinde olduğu gibi son dönem yapılan köprülerde özel bir (çoğunlukla Hollanda yapım tekniği ve biçimine benzer) tasarım yaklaşımı geliştirmeye özen göstermektedirler.

'Kent-
sel Köy'
(Urban
Village)
yaklaşımının Fin
sürümü
olan Pikku-
Huopalahti, kent
kimliği tartışmalarına
da somut katkı
koy-
maktadır

Resim 22: Arabianta: konut grupları (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

Resim 23: Arabianta: konut küllerinden birinin yaya girişi (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

ve fiziksel etkileşimin sağlanmasıdır. Bu nedenle U-blokların konumlanışında, açılı kırılmalar ve avlularda teraslama tercih edilmiştir. Arabianta konut bölgesi projesinin en olumlu özelliği, kent estetiğine proje maliyetinin %2'sinin estetik projelerine ayrılmasıdır (Mattila, 2005). Arabianta da diğer tüm yeni gelişim alanları gibi ticaret birimleri, okul, kütüphane/müze ve günlük bakım merkezi gibi konut dışı kullanımlarla tanımlı kendine yeterli bir alt-merkeze sahiptir.

Pikku-Huopalahti, kent merkezine 5 km uzaklıkta kuzey-batı merkezi kentsel gelişim alanıdır. Diğer projelerden farkı görece merkezi konumda oluşudur. Yeni-Şehircilik akımının sıkça tercih ettiği yeşille iç içe yoğun dokulu yerleşim tipi anlamındaki 'Kentsel Köy' (Urban Village) yaklaşımının Fin sürümü olan Pikku-Huopalahti, kent kimliği tartışmalarına da somut katkı koymaktadır. Toplam 150 hektar olan alan dört ayrı alt-parçada çözülmüştür. Merkezde, tepe üzerinde piramit konutlar, ofis alanı ve alışveriş sokağı ile alanın kalbini oluşturmaktadır (bkz: Resim 23). Diğer alanlar ise daha düşük yoğunluklu ancak

Resim 24: Pikku-Huopalahti merkez alanı: Plan şeması ve ürettiği konut tipolojisi (City of Helsinki City Planning Department: 2004: 7)

çevre açık yeşil alana açılım sağlayan sokak dokusu yaratabilen görece düşük yoğunluklu konut dokusundan oluşmuştur. Alanın bütününde 'kimlik inşası' kamusal alan kademelenmesine, kamusal alandaki canlılığı besleyen yoğunluk düzeyine (500-625 kişi/ha) ve ticaret hacminin dokunun bütününe sızmasına verilen özel önem bu yeni kimliği yaratan en önemli unsur olmuştur (City of Helsinki City Planning Department: 2004).

sonucu elde edilen proje ile metro istasyonu ile bütünleşen alış-veriş kompleksi ve çok-katlı ofis bloğu ile kendini gösteren, yapımı süren bir kent alt-merkezi tanımlanmıştır. Konutlar 3-9 katlı apartman bloklarından ibaret olup; konumlanışı itibariyle var olan yeşil dokuyu koruyarak alanın %35'ini 'boş' bırakmıştır. Yine bu alanda kıyıya erişim ve içeri giren kanallarla su ögesi, öncelikli tasarım elemanıdır.

Resim 25: Vuosaari merkez alanı ve Kallaste konut bölgesi (Kaynak: City of Helsinki Planning Department, 2000)

Resim 26: Kallaste konut alanı: Rıhtım bölgesi. Tasarım eskizi ve bugünkü durumu (Kaynak: City of Helsinki Planning Department, 2000 ve kişisel belgelem, 2005)

Limanın kentin doğusuna taşınması ile bu bölgede oluşacak istihdamın gereksinim duyacağı konut alanına yanıt verme amacıyla 1990'ların başında başlatılan **Vuosaari** Projesi, 2010 yılında 37.000 kişilik nüfusu hedeflemiştir. Bu anlamda yeni-kent niteliğindeki alan, Avrupa'nın şu an en hızlı büyüyen başkentinin en önemli gelişme merkezidir. Bu nedenle, alanın merkez tasarımına büyük önem verilmiş ve yarışma

Viikki, temel vurgusu ekoloji olan tematik kent-sel gelişim alanıdır. Bu özelliğiyle proje, mekan örgütlenmesinden mimari tasarıma ve mühendislik çözümlerine dek 'ekolojik' olma savını taşımaktadır. Bu savı uygulamaya dönüştüren güç ise, alana yönelen yüksek teknolojili ekolojik tarıma yatırım yapan sermaye ve bu alanda araştırma ve eğitim birimlerini, laboratuvarlarını 1960'lardan bu yana bölgeye yoğunlaştıran Helsinki Üniversitesi'dir. Çok-ortaklı (hükümet, kent ve özel sektör)

Resim 27: Viikki ekolojik konut alanı planı (City of Helsinki Planning Department, 2002)

200.000 m² kapalı alana sahip Bilim Parkı, içinde ofis alanı, deneysel konut ve tarım alanı ve müzesiyle alanın merkezi niteliğindedir.

Bilim Parkı'nın doğusunda gelişen konut bölgesinde, yapı tip ve örüntüsü ile, soyut 'ekolojik' olma ilkesi, somut uygulama projesi haline getirilmiştir. 1000 hektarlık alanda toplam 1250 m²'lik sekiz ayrı güneş toplacı (kolektörü) ile konutların yarısı merkezi güneş enerjisi sisteminden yarar-

lanmaktadır. Enerji tasarrufu, yapılar arası sıkı kütleli ilişki (derişik konut grupları), doğru konumlama ve yönlendirme ve yapı içi etkin hava dolaşımı ile sağlanmaktadır. Bu sayede bölge, kentin diğer alanlarına göre %50 daha az fosil yakıt tüketmektedir. 'Yeşil Parmaklar' denilen açık alanlarda her konutun serası ve aktif tarımsal üretimin yapıldığı bahçesi, katı atık ve yağmur suyu biriktirme birimleri bulunmaktadır. Ahşap işçiliği, ahşap iskeletli konut mimarisi ile deneysel bir niteliğe kavuşmuş durumdadır. Kanımızca, Viikki şehircilerin kafasındaki doğaya yayılmış tek katlı konut dokusundan oluşan ekolojik yerleşim imgesini, çok-katlı apartman ve sıraevler konut düzenlemeleri ile değiştirebilecek etkiye sahip gözükmemektedir.

Sonuç

Tarihi boyunca hiçbir yayılmacı ilişkiye girmemiş, kendi iç dinamikleri ile kalkınmayı her dönem özgün koşulları içerisinde modelleyebilmiş Fin ulusu, ürettikleri çağdaş mimarlık ve şehircilik kültürü ile de uluslararası düzlemde saygın yerini korumaya devam ediyor. Bunu, uzun dönemde evrimleşen, olgunlaşan yerleşim kültürünü yenilikçi arayışlarla diri ve devingen tutmalarına borçlular. Geleneksel ve çağdaş olanın devingen bir aradalığı, yerleşik kurumsal yapı ile bütün-

Resim 28: Viikki ekolojik konut alanını (Kaynak: kişisel belgelem, 2005)

leştiğinde ise tartışma konusu ağırlıklı olarak tasarım ürününün kendisi oluyor. Finlandiya şehirciliğinde yazının başında vurguladığımız nicelikten niteliğe dönüşen duyarlılık düzeyinin ardındaki temel neden de budur.

Bu çerçevede, önlerinde beliren en önemli sorun alanı; Avrupa'nın en hızlı büyüyen başkentine sahip olarak yeni kentsel alanlarında kalıcı olabilecek ve Fin modern kültürüne özdeş kent kimliğini yeniden üretebilmektir. (Maenpaa, 2005) Bu sürecin başarıyla sonuçlanması ise modern kentsel ve mimari kalıtı geleceğe taşımak kadar onun katı duruşunu esnetip 'yeni' olanın yaratılabilmesine bağlı görünüyor.

Kaynakça:

City of Helsinki City Planning Department, 2000, Vuosaari, Helsinki

City of Helsinki City Planning Department, 2004, Pikku-Huopalahti, Helsinki

City of Helsinki City Planning Department, Town Planning Division, 2002, Viikki: A University District and Science Park For The 2000s

City Planning Department, 2004, Jatkassari-an inner city district with a maritime character,

City of Helsinki Economic and Planning Center: Helsinki

Gordon, D., Helsinki Urban Profile, 17 Ağustos 2005, saydam sunumu, Helsinki Planlama Departmanı, Helsinki

Helsinki City Planning Department, 1998, Arabianranta, Helsinki

Helsinki City Planning Department, 2000 Urban Guide Helsinki, (ed: P. Perkkio, R. Salastie, S. Tynilia), F. G. Lönnberg: Helsinki

Maenpaa, P., Urban Sociology, 16 Ağustos 2005, saydam sunumu, Helsinki Teknoloji Üniversitesi, Helsinki

Manty, J., 1999, On The Principles of Architecture, Department of Architecture Tampere,

Mattila, H., Urban Aesthetics, 16 Ağustos 2005, saydam sunumu, Helsinki Teknoloji Üniversitesi, Helsinki

Ministry of The Environment, 1996, Sustainability As A Challenge: Finland's national Report To The Second U.N Conference on Human Settlements (Habitat II), (ed. O. Berghall, M. Mansikka, M. Tahvanainen, H. Tuunanen)

Ministry of the Interior, 1983 Planning: Urban and Rural Areas in Finland, Government Printing Centre: Helsinki

National Housing Board, 1983, Housing in Finland, Government Printing Centre: Helsinki

Olin, J., Urban Future, 16 Ağustos 2005, saydam sunumu, Helsinki Teknoloji Üniversitesi, Helsinki

Sandelin, A., "Town planning in Jyväskylä", 18 Ağustos 2005, saydam sunumu, Jyväskylä Planlama Departmanı

UIA Group Habitat, 2005, Densité:: Qualitté:: Density:: Quality

University of Technology Occational Papers: Finland